

تحلیل فضاهای شهری متناسب با نیاز کودکان

بخش (۱)

(جلسه اول)

برنامه ریزی شهری هنگامی به معنای واقعی به اهداف واقعی شهر مطلوب نایل می شود که خواسته ها و نیازهای تمام شهروندان با توجه به اقتضای سنی مورد توجه قرار گیرد. در این راستا، کودکان نیز به عنوان یکی از اقشار جامعه، می بایست در برنامه ریزی شهری هر چه بیشتر دخیل باشند. طی سالهای اخیر در زمینه شهرهای دوستدار کودک تحقیقات متنوعی در سطح دنیا و ایران انجام شده است، با این وجود به سبب عدم گسترش و اجرای شاخص های مورد انتظار هنوز در کل دنیا شهر های اندکی به حد مطلوب نزدیک شده اند. از این جهت ملاحظه می شود به تبع شرایط جهانی در شهرهای ایران نیز موضوع با رویکردی نوین کم تر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است بنابراین مشارکت دادن کودکان در ایجاد محیط ساخته شده اطرافانشان و در نتیجه تحلیل نظراتشان بیشتر مد نظر برنامه ریزان شهری قرار می گیرد.

محیط های ساخته شده به هر محیطی در اطراف شهروندان اطلاق می شود که توسط انسان ها ساخته می شود. این محیط ها شامل ساختمان ها، امکانات و فضاهای طبیعی است که مردم در اطراف آنها زندگی، بازی و کار می کنند. مدارس، منازل، پارک ها، مناطق دیدنی، مراکز خرید، زیرساخت های حمل و نقل همگی بخشی از محیط ساخته شده به شمار می روند. کودکان و نوجوانان به عنوان اعضای جامعه با مجموعه ای از خواسته ها و نیازهای خاص، استفاده کنندگان محیط ساختگی هستند. نکته حایز اهمیت توجه به ورود کودکان به این پروژه است. کودکان می خواهند که اجتماعی باشند و با هم سن و سال های خود و جامعه در ارتباط باشند. همچنین آنان دوست دارند که وقت خود را در محیط های طبیعی صرف کرده و فعالیت داشته باشند. از این رو امکانات می بایست در دسترس کودکان باشد و امکان پیگیری محیط شهری امن را برای آنان فراهم سازند.

شهر مورد علاقه کودکان شهر مورد علاقه مردم نیز است به طوری که شهروندان خود چه جوان و چه پیر را به شرکت در خدمات و طراحی شهر تشویق می کنند

در شهر دوستدار کودک، نحوه مدیریت و حکم رانی خوب مستلزم تخصیص فرصت به کودکان برای تصمیم گیری است. اساسا شهر دوستدار کودک به دنبال ضمانت بر تمامی حقوق این شهروندان جوان به شرح زیر است:

-تاثیر تصمیمات در مورد شهرشان

-مشارکت در خانواده، جامعه و زندگی اجتماعی

-دسترسی به خدمات اساسی (مانند سلامتی، آموزش و سرپناه، نوشیدن آب سالم و سایر خدمات مرتبط)

-محافظت در برابر خشونت و جنایت

-با امنیت در خیابان قدم زدن

-ملاقات با دوستان و بازی کردن

-زندگی در محیط مناسب و خلوت

-به رسمیت شناختن کودکان به عنوان یک شهروند مساوی، با داشتن دسترسی به خدمات بدون توجه به نژاد، مذهب و ناتوانی ها

یکی از موارد مهم در عرصه های زندگی شهری، ایجاد فضاهای مناسب برای کودکان است.

کودکان در فضاهای شهری با افراد مختلف اعم از هم سنی ها و افراد مختلفی که از نظر سطح فرهنگی و اجتماعی گوناگونند، تماس می گیرند. چنین فضاهایی به عنوان زبان گویای شهر محسوب شده و مهم ترین عامل ارتباط شهر با تمام اقشار است. بنابراین، امنیت فضاهای شهری به منظور رفت و آمد کودکان بسی مهم و قابل توجه است. برای کودکان واقعاً اهمیت دارد شما نشان دهید که به آنچه آنان می گویند علاقه دارید، چراکه آنچه را آنان مجبورند به زبان بیاورند کاملاً مرتبط است. با علاقه و مدت زمان زیادی به آنان گوش فرا دهید و قبل از آنکه طراحی کنید مدت زیادی به نظرات آنان گوش کنید. هر جا امکان داشت، کودکان را تا حد امکان در روند طراحی مشارکت دهید و مطمئن شوید که طرح بازتابی از نظرات آنان باشد. نتایج طراحی مشارکت آمیز پاداش ارزشمندی در کار خواهد داشت.

شهر باید انسان محور باشد. شهر بزرگ شده رشد کرده اما توسعه همه جانبه و متجانس فرهنگی اجتماعی و اقتصادی نمود پیدا نکرده است. کودک جزیی از جامعه شهر نشین است. می توان گفت توجه به او به منظور پویایی روند توسعه پایدار از اصول شهرنشینی است. از آنجایی که فرایند رشد انسانها در کودکی تاثیر عمیقی در شخصیت آینده آنها دارد و شکل گیری شخصیت در هفت سال اول زندگی او صورت می گیرد، لذا توجه به کودکان که آینده سازان جامعه می باشند در برنامه ریزیهای شهری بسیار اهمیت دارد زیرا فراهم نمودن زمینه بروز و پرورش استعدادهای آنها و رفع نیازهای اصلی، روحی و امنیت آنان منتج به توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصاد آینده شهر می شود و جامعه ای با ارزش و رفتارهای منطبق با اصول شهرنشینی را شاهد خواهیم بود.

در واقع برای نیل به این مهم باید بررسی نمود که کودکان چه تصور و درکی از محل مسکونی، بازی و محله ای که در آن زندگی می کنند دارند. چه معیارهایی را بایستی برای حفظ سلامت روحی و جسمی آنها و برطرف کردن نیازهای یادگیری و آموزشی آنها در ساخت فضاهای مخصوص آنها و فضاهایی که به طور مشترک با

گروه های سنی دیگر مرتبط باشد در نظر گرفت و چگونه عناصر و به ویژه اجزای فضا را برای آنان جذاب نماییم.

پیشینه فعالیت ها در زمینه شهرهای دوستدار کودک

اولین بار در سال 2007 میلادی "شهر بندیکو" در استرالیا از طرف یونیسف به عنوان «شهر دوستدار کودک و اولین شهری که تمام جنبه ها و ویژگی های یک شهردوستدار کودک را از نظر یونیسف به خود اختصاص داده بود، معرفی و به رسمیت شناخته شد در این شهر حقوق کودکان به عنوان اولویت اصلی و اساسی در تمام رو کیردها مورد توجه قرار دارد. توجه به مفهوم شهرهای دوستدار کودک در ایران سابقه چندانی ندارد. شاید بتوان گفت اولین توجه جدی به این موضوع پس از زلزله مخرب سال 1382 در بم صورت گرفت به گونه ای که سازمان یونیسف با همکاری دیگر نهادها، پروژه شهر دوستدار کودک را با هدف « مشارکت جمعی » کودکان تعریف و آن را هدف گذاری کرد. در این پروژه کودکان 6 تا 13 سال مشارکت داشتند و نظرات خود را با روش های مختلف ابراز میکردند. همچنین از طرف مؤسسه پژوهشی کودکان دنیا، "شهر اوز" در استان فارس برای اولین بار به عنوان شهر دوستدار کودک در فروردین ماه سال 1389 انتخاب شد، (اسماعیل زاده، کواکی، 146:1390). برای اولین بار در ایران به طور خاص در زمینه مناسب سازی فضاهای شهری برای کودکان کتابی تحت عنوان (آماده سازی شهر برای کودکان) نمونه موردی تهران در سال ۱۳۸۵ دکتر اسماعیل شیعه تألیف کرده است که ضمن بررسی نحوه برخورد با کودکان، به نیازهای آنان به عنوان اصلی ترین گروه های اجتماعی شهر اشاره می کند و اینکه شهرها چگونه باید به تأمین نیازهای کودکان بپردازند و کودکان از شهرها چه انتظاراتی دارند.

(دریسکل)، کتابی تحت عنوان: ایجاد شهرهای بهتر با کودکان و جوانان تألیف کرده که (سعیدی رضوانی و مهرنوش توکلی) در سال 1387 آن را ترجمه کرده اند. در واقع این کتاب پاسخ مستقیم و تفصیلی به این سؤال است که چه روش هایی برای مشارکت جوانان مؤثر است؟ و در این کتاب به چند نمونه از پروژه های مشارکت دادن مستقیم کودکان در طراحی فضاهای شهری در نقاط مختلف دنیا اشاره شده است.

آقالطیفی 1387، در مقاله ای با عنوان (مناسب سازی محیط برای خلاقیت کودکان) به بررسی تبیین نقش محیط در پرورش خلاقیت کودکان و عوامل محیطی مؤثر بر آن پرداخته است. در این راستا با دقت در زندگی روزانه کودک، درک او از محیط بازشناسی می شود، سپس با نگاهی جامع، محیط هایی مرتبط با کودک را مورد کنکاش قرار داده و در نهایت به ارایه راهکارهایی، هرچند ساده، جهت مناسب سازی فضاهای زندگی وی، پرداخته است. کام لنینا و حقیر (۱۳۸۸) در مقاله ای با عنوان (الگوهای طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک. نمونه موردی: شهر دوستدار کودک بم) یکی از پروژه های تعریف شده در این راستا را پیدا کردن الگوهای

طراحی فضای سبز با توجه به دیدگاه های بچه ها می دانند. در این طرح با استفاده از متدولوژی گروه بحث و روش های مشارکتی همچون قصه گوئی، جداول و پازل ها، مدلسازی، نقاشی و ... نظرات مختلف در ارتباط با فضاهای سبز جمع آوری و تحلیل شد. گلاسون و نیل (Gleeson & Niel/ 2006:20) ، اولین کتاب را در رابطه با شهر دوستدار کودک تحت عنوان (ایجاد شهر دوستدار کودک) تألیف کردند که اساسی ترین منبع نیز در این زمینه محسوب می شود. در این کتاب به بیان و معرفی شهر دوستدار کودک، شاخصها و عوامل ضروری یک شهردوستدار کودک پرداخته شده است.

ریگیو در سال 2002 ، مقاله ای درباره شهرهای دوستدار کودک، امکانات، بودجه و مؤسسات قانونی مورد نیاز و اینکه چگونه مفهوم شهر دوستدار کودک گسترش یافته نوشته است و به بررسی اساس نامه بنیادی شهرهای دوستدار کودک (CFC) پرداخته، همچنین دلایل ایجاد شهرهای دوستدار کودک و اصول کار و نمونه هایی از این شهرها را توضیح داده است. همچنین این موضوع را روشن ساخته که کمیته شهری حقوق کودک، سیستم کاری خود را بر اساس چهار اصل مهم حقوق کودک بنیان نهاده است. 1: عدم تبعیض. 2: بیشترین علایق کودکان. 3: حقوق زندگی و توسعه حداکثری. 4: احترام به دیدگاه کودکان. پژوهشهای مختلف دیگری در ابعاد و زمینه های مرتبط با موضوع شهر دوستدار کودک در سطح دنیا انجام شده است، برای مثال، آرتز و همکاران پیرامون فعالیت های چندبخشی برای افزایش محیط های دوستدار کودک مقاله ای ارائه کردند.

(Aarts et al/ 2011: 11-1) هامپشیر و همکاران نیز به منظور افزایش سلامتی کودکان، راهبردهایی مبتنی بر نقش درمانی عوامل منظر و چشم انداز محیطی ارائه کردند (Hampshire et al/ 2011:702-710). هولت و همکاران در سال 2009 پیرامون فرصت هایی که کودکان جهت انجام فعالیت های فیزیکی در سطح محلات شهری پیدا می کنند و منجر به افزایش سلامتی آنها می شود پژوهشی انجام دادند (Holt et al., 2009:1022). ترانترو و ویتلک، «رفتار حرکت و گردش کودکان را بر اساس سبک و شیوه زندگی و وضعیت شبکه حمل و نقل در شهر کانبرا بررسی کردند (Tranter & Whitelegg, 1994: 265). توماس و همکاران طی سال 2006 ، کیفیت زندگی کودکان را در کوئین ایسلند با تأکید بر مدیریت منطق های برای جلوگیری از امراض کودکان بررسی و ارائه کردند.

(Thomas et al/ 2006:508) بارنت و همکاران، کیفیت تعلق کودکان استرالیا را در محیط های شهری مورد بررسی قرار دادند (Barnett et al/1987:303) .

ولز جنوبی در سال 2009 کتابی تحت عنوان (یک راه عملی خوب برای ایجاد محیط های دوستدار کودک) منتشر ساخته که در آن به معرفی چارچوب شاخص های شهر دوستدار کودک و بررسی روشهای عملی مشارکت کودکان و نوجوانان در امور شهری پرداخته است. مراحل مشارکت شامل 8 گام است. همچنین در این کتاب به

دنبال پاسخگویی به سوالات زیر بوده اند: ۱- محیط های دوستدار کودک چه هستند؟ ۲- چرا به محیط های دوستدار کودک نیاز داریم؟ ۳- ضرورت مشارکت کودکان و جوانان در اداره شهر چگونه است؟

✓ تجربیات ایران و جهان

در دوران بعد از انقلاب صنعتی همواره یکی از مسایل مهم بحث برانگیز در عرصه زندگی بشر، با توجه به تحولاتی که در عرصه های اجتماعی به وقوع پیوسته است. مسایل مربوط به رعایت حقوق زنان و کودکان بوده است. این حقوق به ویژه در ارتباط با نحوه کار، زیست و امنیت زیستی کودکان همواره آنان را در کنار زنان مطرح ساخته است. اتفاقاتی که در دوران جنگ های اول و دوم به وقوع پیوسته است، ضمن آنکه به پیدایش جامعه ملل - بعد از جنگ جهانی اول و سازمان ملل متحد بهد از جنگ جهانی دوم انجامیده. رعایت حقوق کودکان را در کنار سایر اقشار در اولویت بیشتر و در شرایط بهتری قرار داد. اعلامیه جهانی حقوق بشر که برداشتی از مقدمه قانون اساسی فرانسه است. بر آزادی انسانها و رفع تبعیض و حق زندگی اشاره دارد، که مفادی در ارتباط با کودکان در آن انجامیده شده است. با استمرار فعالیت های سازمان ملل متحد دو سازمان یونسکو و یونیسف به عنوان بازارهای اجرایی این سازمان فعالیت خود را آغاز کردند.

از دهه های بسیار پیشین - دهه ۱۹۲ میلادی - با توجه به مسایل شهر صنعتی و به خاطر حفظ آرامش و امنیت و سلامت ساکنان محله ها، اصولاً ورود اتومبیل ها به داخل محله ها منع شد و قلب محله ها به فضاهای آرامش بخش پیاده اختصاص یافت. طرح رادبرن و پیشنهادات کلرنس پری و فرانک لوید رایت چنین مفاهیمی را ترویج می کرد و تا به محله به عنوان یک خانواده بزرگ و آرام بخش نگریسته شود. تا در این میان فضاهای مناسب و لازم برای پرورش کودکان و خردسالان فراهم گردد.

در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، مهم ترین هدف این کشورها جلوگیری از وجود شرایط نامطلوب برای کودکان در تامین امکانات رفاهی آنان آنگونه که در کشورهای توسعه یافته آمد، مجالی باقی مانده است مطالعات تجربی در زمینه توجه به کودک و رشد و تربیت و نیازمندی های او به نسبت سطح رشد اگر توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها به یکدیگر است. مهمترین اقدام در کشورهای کمتر توسعه یافته، جلوگیری از مرگ و میر کودکان در کشورهای در حال توسعه، بهبود تغذیه و رعایت حقوق او از طریق آموزش و ممنوعیت کار و در کشورهای توسعه یافته صنعتی، گسترش دامنه های حقوقی فردی و اجتماعی کودکان است.

➤ وونروف، خیابانی برای زندگی

وونروف ۴۰ یا خیابانی برای زندگی از جمله تلاش ها در این زمینه است. این واژه آلمانی است و به فضایی عمومی اطلاق می گردد که هدف از ایجاد آن آرامسازی ترافیک و تغییر و تبدیل آن به دسترسی محلی است.

بدین ترتیب فضای شهری ایجاد شده مکانی مناسب برای انواع فعالیت های تجاری و اجتماعی، به ویژه بازی کودکان می گردد در این فضاها غالباً خیابان های باریک و درختکاری شده ای هستند، که در آن سرعت وسایل نقلیه به ۱۶ کیلومتر در ساعت کم شده است. بدین ترتیب خیابان تبدیل به مکانی ایمن جهت استفاده ساکنان محله به خصوص کودکان می گردد و خدماتی نظیر امکانات آتش نشانی، ماشین های جمع آوری زباله و سایر وسایل نقلیه خدماتی مانند اتوبوس مدرسه نیز در این خیابان در نظر گرفته شده است نشان و علامت و ونوف در ابتدا و انتهای این خیابان ضروری است.

➤ زمین های بازی محله - ساخت

نرخ دیگر اقدامات محله ای (زمین های بازی محله - ساخت) است که به زمین های بازی اطلاق می شود که در ساخت آن ساکنان یک محله، خصوصاً کودکان و والدین آنها مشارکت مستقیم دارند. در ساخت چنین فضایی اتحاد محله ای و احساس مالکیت، مانع تخریب های عمومی احتمالی در زمین بازی می گردد. در نتیجه، هزینه نگهداری از فضا کاهش می یابد. منطقه رجیو امیلیا در ایتالیا، سوئیس، امان، اردن، دنور در ایالت متحده آمریکا، ملبورن استرالیا و کشورهای سوئد، دانمارک، نروژ، کوپنهاگ، بارسلونا، پاریس را می توان به عنوان نمونه های موفق شهر دوستدار کودک در دنیا نام برد.

➤ دنور

در این شهر طراحی منظر آموزشی مد نظر بوده است. بدین مفهوم که فضاهای اطراف مدارس برای کودکان طراحی و مناسب سازی شده اند. این منظرهای آموزشی ۳ هدف را دنبال می کنند. اول اینکه از رشد سالم کودکان حمایت می کنند، بازی خارج از خانه و آموزش را تشویق می کنند، ابزارهای اجتماعی شدن را ارایه می نمایند و موقعیت های فعالیت های فیزیکی را ارتقا می دهند. دوم: فضاهای چند منظوره، خارجی را ایجاد می کنند که توسط تمام اعضای جامعه قابل استفاده است. منظرهای آموزشی جهت حمایت از فعالیت های متنوع کاربران در همه سنین طراحی می شوند. همچنین برای جامعه و بهره برداری عمومی قبل و بعد از مدرسه و آخر هفته ها باز هستند. سوم: این مناظر از طریق خلق مکان هایی که بی نظیر بودن محله و کاربران را منعکس می نماید. نشانه های رضایتمندی را برای جامعه شکل می دهند. به طور گسترده تر از این مناظر از طریق ایجاد فرصت استفاده برای جامعه و در نتیجه احساس مالکیت در حیاط مدارس دگر باره مدارس را به جامعه ارتباط می دهد. عناصر طراحی هر منظر آموزشی عبارتند از:

-ورودی برای مردم

-مکان های سایه

- مکان های اجتماع
- باغ های طبیعی، بکر و طراحی شده
- هنر بیرونی
- زمین های چند منظوره توسعه یافته
- عناصر آموزشی و بازی های توسعه یافته
- بازارهای بازی مناسب با دسترسی و ایمنی بیشتر
- عناصر بازی خلاق

➤ اصول شهرهای دوستدار کودک و پروژه رشد یافتن در شهرها

همه شهرهای دوستدار کودک با پیروی از اصول مشخص شده توسط سازمان ملل متحد طراحی می شوند ملون دو تجربه جهانی را در چهارچوب سازمان ملل متحد در مورد پایداری و حقوق بشر بیان می کند.

اصول شهرهای دوستدار کودک، یونیسف و پروژه رشد یافتن در شهرها، یونسکو در دهه ۷۰ پروژه رشد یافتن در شهرها تحت سرپرستی کوین لینچ در انستیتوی فن آوری ماساچوست در بوستون آمریکا آغاز به کار کرد. در ادامه این روند در سال ۱۹۹۴ در جریان برنامه کودکان و محیط زیست در مرکز تحقیقات کودکان واقع در تروندهیم نروژ این پروژه توسعه یافت. در سال ۱۹۹۶-۱۹۹۷ در سایت های اصلی ملبورن در استرالیا و ورشو در لهستان از سر گرفته شد و سایت های جدید در بتونوس آیرس در آرژانتین، ژوهانسبورگ در آفریقای جنوبی، بنگالور در هند، نورث همپتون در انگلستان، اوکلند در کالیفرنیا، و تروندهیم در نروژ ایجاد گردید. نتایج این دو پروژه در جدول زیر خلاصه می گردد

جدول (۱-۲): معیارهای کیفیت محیط محلی (با توجه به نظرات ۱۰-۱۵ ساله ها در پروژه رشد یافتن در شهرها

	کیفیت های اجتماعی	کیفیت های زندگی
مثبت	<ul style="list-style-type: none"> -انسجام اجتماعی -آزادی از تهدیدهای اجتماعی -هویت اجتماعی منسجم -تساوی حقوق -سنت خودکفایی جامعه 	<ul style="list-style-type: none"> -فضای سبز -فراهم بودن خدمات پایه -تنوع کاربری ها -ایمن بودن از خطرات فیزیکی -آزادی حرکت -مکان های گردهمایی نمایان
منفی	<ul style="list-style-type: none"> -احساس ضعف قدرت سیاسی -حقوق نابرابر -تنش های قومی -ترس از آزار و جرم -کسالت 	<ul style="list-style-type: none"> -فقدان مکان های گردهمایی -فقدان تنوع کاربری -فقدان خدمات پایه -ترافیک سنگین -آلودگی زباله

-جمع‌بندی نتایج حاصل از تجربیات جهانی-

نتیجه‌گیری از تجربیات جهانی	اهداف	ویژگی‌ها
کشورهای کم‌تر توسعه یافته	جلوگیری از مرگ و میر کودکان	تلاش برای ایجاد امنیت، دفع صحیح زباله، جلوگیری از تنش‌های قومی و آزار و اذیت کودکان، جلوگیری از آلودگی و ننگ و انزوای اجتماعی.
کشورهای در حال توسعه	بهبود تغذیه و رعایت حقوق از طریق آموزش و ممنوعیت کار.	تلاش برای ایجاد انسجام اجتماعی، خودکفایی، تنوع کاربری، آزادی حرکت، آرام‌سازی ترافیک، فضاهای سبز، خدمات پایه، مکان‌های اجتماع، جلوگیری از انزوای اجتماعی.
کشورهای توسعه یافته صنعتی	گسترش دامنه حقوق فردی و اجتماعی	تساوی حقوق و هویت اجتماعی منسجم
وونرف	آرام‌سازی ترافیک، تبدیل خیابان به دسترسی محلی	فعالیت‌های تجاری و اجتماعی، خیابان باریک درخت کاری شده، سرعت ۶۰، مکان ایمن، امکان تردد ماشین‌های آتش‌نشانی، جمع‌آوری زباله و سرویس مدارس.
زمین‌های بازی محله ساخت	مشارکت مستقیم کودک و والدین	اتحاد محله‌ای، احساس ماکیت، جلوگیری از تخریب‌های احتمالی و کاهش هزینه نگهداری
دنور	رشد سالم، بازی، آموزش، اجتماعی شدن، فعالیت‌های فیزیکی، داشتن فضاهای چند منظوره، حس مکان، احساس مالکیت	ورودی برای عموم، مکان سایه، مکان اجتماع، باغ‌سازی، هنر، زمین چند منظوره، عناصر آموزشی، ابزارهای بازی، ایمنی و عناصر بازی خلاق

➤ تجارب ایران

در سال ۱۹۸۹ میلادی، نمایندگان کشورهای جهان در مجمع عمومی سازمان ملل متحد، پیمان حقوق کودک را تایید و امضا نمودند و متعهد شدند تا برای تصویب و اجرای آن در کشورهای خود تلاش نمایند. این عهدنامه که به نام (کنوانسیون حقوق کودک) معروف است. همه دولت‌ها و مردم جهان را به ساختن دنیایی بهتر برای کودکان تشویق می‌کند که در تاریخ اول اسفند ۱۳۷۲، مجلس شورای اسلامی نیز، ملحق شدن جمهوری اسلامی به این عهدنامه بین‌المللی را تصویب کرد.

✓ -شبکه دوستدار کودک

در تمام نقاط کشور مراکزی به طور مستقیم و غیر مستقیم برای کودکان فعالیت می‌کنند اما شبکه دوستدار کودک همه این گروه‌ها را به جامعه‌ای منسجم با یک گروه هدف تبدیل می‌کند که فعالیت‌های مختلف را در بر دارد (رضایی، ۱۳۸۹). از جمله آنها می‌توان به فعالیت‌های یونیسف در ایران، انجمن حمایت از حقوق کودکان، موسسه همیاران غذا و موسسه پژوهشی کودکان دنیا اشاره کرد.

در پروژه شهر دوستدار کودک در شهر بم، هدف اصول شهر دوستدار کودک یونیسف تضمین حقوق کودکان ۶ تا ۱۳ ساله است تا از طریق ایجاد محیط های دوستدار کودک و پایدار به امکانات اساسی دسترسی داشته باشند.

در راستای دستیابی به اهداف توسعه ای که توسط سازمان ملل متحد تنظیم شده، کودکان باید به محیط های پایدار و دوستدار کودک دسترسی داشته باشد.

نکات کلیدی به دست آمده در این پروژه عبارتند از:

- ۱- ایجاد مرجع طراحی و برنامه ریزی شهر دوستدار کودک
  - ۲- ایجاد مرجع و روش شناسی طراحی و برنامه ریزی مدارس دوستدار کودک، درمانگاه، پارک و زمین بازی
  - ۳- ایجاد طرح مشترک خیابان کودکان در کنار زمین های بازی، فضای سایه، فضای آموزش، راههای دوچرخه و پیاده، فضاهای سبز ایمن و در دسترس.
  - ۴- ایجاد طرح مشترک برای سال های اولیه کودکی
  - ۵- ایجاد طرح مشترک زمین های بازی مدارس
  - ۶- ایجاد طرح مشترک دبستان دوستدار کودک
- مساحت منطقه جغرافیایی انتخاب شده در بم ۱/۳ کیلومتر مربع می باشد.

✓ - اوز

شهر اوز در لارستان استان فارس نخستین شهر دوستدار کودک در ایران است برای انتخاب شهر اوز به عنوان شهر دوستدار کودک از سال ۱۳۸۲ فعالیت موسسه پژوهشی کودکان دنیا در این شهر آغاز و پس از تحقیق ضوابط و مقررات از سوی شبکه سازمان های دوستدار کودک اوز به عنوان نخستین شهر ایران به عنوان شهر دوستدار کودک معرفی شد.

دلایل انتخاب این شهر به عنوان شهر دوستدار عبارت است از: سابقه و پیشینه تاریخی شهر اوز، افزایش سطح تحصیلات دختران و زنان، علاقه مندی بخش دولتی و خصوصی در بهبود وضع کودکان، وجود نیروهای علاقه مند برای اجرای طرح، حضور چشمگیر زنان در فعالیت های اجتماعی برای اجرای طرح (خبرگزاری، تابناک، ۱۳۸۹).

✓ - تهران

شهر تهران در سال ۱۳۸۶ به شهر دوستدار کودک پیوسته است و از سوی دیگر نیز دولت به سازمان یونیسف (صندوق حمایت از کودکان سازمان ملل متحد) تعهد اجرای برنامه دوستدار کودک را داده است بنابراین شهرداری تهران موظف است تا با همکاری و هماهنگی سایر مراجع ذیربط خصوصاً دستگاه ها و نهادهایی که به نوعی برای اجرای پروژه شهر دوستدار کودک مسوولیت تقبل کرده اند، در جهت تحقق پروژه

مزبور، علاوه بر ارتقای شرایط زیست محیطی عمومی، فضاهای عمومی را نیز برای استفاده کودکان مناسب سازی کند.

✓ - برنامه های شهر داری تهران در شهر دوستدار کودک

استانداردسازی مبلمان شهری به ویژه وسایل خاص کودکان، رنگ آمیزی مناسب و ایجاد یا نگهداری پاکیزه و مناسب سرویس های بهداشتی در پارک ها، فرهنگسراها، مراکز فرهنگی و اجتماعی و ورزشی، مناسب سازی حیاط، سالن ها و سرویس های بهداشتی و سایر تجهیزات متناسب با شرایط سنی کودکان، استانداردسازی معماری مدارس و ضوابط مربوط به هنگام صدور پروانه و رعایت موازین به هنگام اجرا از جمله مسایلی است که شهرداری موظف به اجرای آن در بخش فضاهای عمومی مصوبه شهر دوستدار کودک است.

علاوه بر این، در این مصوبه شهرداری باید در زمینه حمل و نقل و ترافیک نیز محیط را برای کودکان مناسب کند. در این بخش مصوبه فعالیت هایی چون اجرای پروژه راه های امن به مدارس، ایمن سازی پیاده روهای شهری برای کودکان و مادران همراه کودکان، اجرای پروژه اتوبوس پیاده، مدرسه و ایمن سازی معابر کودک، همکاری در تامین فضای امن حاشیه مدارس، الزام استفاده از صندلی مخصوص کودک در وسایل حمل و نقل عمومی با همکاری سازمان های مربوطه و ارایه بلیت یا کارت رایگان وسایل حمل و نقل عمومی به افراد زیر ۱۲ سال اشاره شده است.

در بخش مربوط به زمینه های فرهنگی و اجتماعی نیز شهرداری باید به ایجاد سرای کودک در مناطق ۲۲ گانه شهرداری با هدف گسترش خلاقیت و شکوفایی استعداد کودکان، ایجاد مراکز مخصوص شیر دهی و نظافتی کودکان در مراکز تفریحی، پارک ها، پایانه های اتوبوس، مترو، قطار و سایر فضاهای عمومی شهری، ایجاد شهرک مینیاتوری بر اساس ضوابط میراث فرهنگی و با موضوع ماکت سازی نمادهای تاریخی، فرهنگی، ایرانی اسلامی با رویکرد منطقه ای، برگزاری جشن ها و مناسب های ملی و جهانی کودک و خانواده و توسعه خانه اسباب بازی با اولویت مناطق محروم و هدفمند کردن فعالیت های آنها در جهت پرورش مهارت های کودک اهتمام ورزید.

اختصاص بخشی از فعالیت تمامی فرهنگسراها به برنامه های کودکان، ایجاد مزرعه کودک، ایجاد موزه اسباب بازی و اسباب بازی های قدیمی ایرانی و تسریع در اجرای مصوبه طرح دانش و طبیعت از دیگر بخش های فرهنگی و اجتماعی شهر دوستدار کودک مصوبه تهران است.

در بخش بهداشتی این موصبه نیز موضوعاتی مانند همکاری برای ارایه آموزش به مادران در دوران بارداری و پس از زایمان تا پایان ۸ سالگی کودک در زمینه مراقبت از خود و کودک، همکاری برای ارایه مشاوره های بهداشتی، تغذیه ای و خانوادگی با محوریت کودک، ارایه خدمات ویژه به خانواده ها و کودکان در معرض

آسیب های اجتماعی و بهداشتی. همکاری برای آموزش شیوه های پیشگیری از حوادث خانگی به والدین، همکاری با آموزش و پرورش برای فراهم آوردن زمینه مناسب جهت آموزش های بهداشتی پیش دبستانی، همکاری با سازمان های ذیربط برای تهیه بسته های آموزشی (مهارت آموزی) برای والدین دارای فرزند زیر ۳ سال مورد تایید قرار گرفته است.

در بخش شهرسازی و معماری موضوعاتی مانند تامین فضای مناسب بازی کودکان در مجتمع های مسکونی احداث شده توسط انبوه سازان و سازندگان مسکن، پیگیری تنظیم قوانین رعایت استانداردهای کاهش مخاطرات و حوادث در مجتمع های مسکونی در خصوص کودکان مورد اشاره قرار گرفته است.

در بخش آخر این مصوبه که به مشارکت های اجتماعی و مردمی اشاره شده، همکاری با سازمان های مردم و نهاد برای فرهنگ سازی و ایجاد انگیزه در جامعه برای توجه به حقوق کودک در نظام شهرنشینی، شناسایی منابع و امکانات، حمایت مردمی از کودکان در قالب افراد حقیقی یا حقوقی به عنوان خیران حامی کودک و همکاری برای سازماندهی کمک های مردمی جهت نیل به اهداف شهر دوستدار کودک مورد تایید است.

برای پیگیری و نظارت بر اجرایی شدن مصوبه شهر دوستدار کودک کمیته ای با حضور ۳ نفر از نمایندگان شورای اسلامی شهر تهران، نمایندگان معاونت های فرهنگی و اجتماعی، شهرسازی و معماری، حمل و نقل و ترافیک، نماینده سازمان آموزش و پرورش در استان تهران، نماینده سازمان پارک ها و فضای سبز و نماینده سازمان های مردم نهاد مربوط به مدیریت شهری و نماینده سازمان بهزیستی استان تهران تشکیل می شود. کمیته موظف است ماهانه جلسات نظارتی و برنامه ریزی را تشکیل داده و نتیجه را به شورای اسلامی شهر تهران گزارش کند. همچنین شهرداری تهران نیز موظف است تا گزارش حسن اجرای این مصوبه را هر شش ماه تهیه و به شورای شهر ارائه کند.

در صورتی که این مصوبه به درستی در تهران پیاده شود. می توان امیدوار بود که پایتخت به شهر دوستدار کودک تبدیل شود (مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران).

➤ اجرای طرح محله دوستدار کودک در محله دروازه غاز در منطقه ۱۲

محله دروازه غاز در جنوب شرقی تهران واقع شده است. نا امنی این منطقه و عدم ارائه تسهیلات و خدمات اجتماعی به آن موجب کاهش قیمت مسکن و در نتیجه مهاجرت گروه های ضعیف تر اجتماعی به این محله شده است. سیال بودن جمعیت و فقر دو عامل موثر در تبدیل این محله به یکی از نا امن ترین و ضعیف ترین مناطق شهر تهران هستند.

وضعیت نا به سامان این منطقه و ویژگی های خاص آن با توجه به قرار گرفتن این محله در شهر تهران یکی از مهم ترین عوامل انتخاب آن برای ایجاد محله دوستدار کودک از سوی شهرداری تهران (حامی مالی طرح) قرار

گرفت. اجرای این طرح از سوی شهرداری به ۳ موسسه همیاران غذا، تغذیه، سلامت و توسعه و موسسه پژوهشی کودکان دنیا واگذار شد. فعالیت اجرایی از مهر ماه سال ۸۷ در منطقه آغاز گردید. عمده این فعالیت ها در منطقه مبتنی بر بسترسازی و بسیج اجتماعی بود که در پایان فاز اول طرح، گروه اجرایی موفق به تدوین سند مداخله و همچنین تشکیل ساختار مناسب برای حضور ذینفعان در طرح شدند.

مشکلات و محدودیت ها:

علازمه موفقیت این طرح در جلب مشارکت ذینفعان در مراحل برنامه ریزی و همچنین تدوین سند مداخله طرح، مجریان طرح ناگزیر به توقف طرح شدند

۱- حمایت ناکافی شهرداری تهران (حامی مالی طرح) از این پروژه موجب اعمال سیاست های ناکافی برای پروژه شده است.

۲- سیاست مستقل نیروی انتظامی شهر تهران مبنی بر پاکسازی سکونت گاههای غیر رسمی و آسیب های اجتماعی، یکی از مهم ترین اقدامات نیروی انتظامی در این راستا پاکسازی محله هرنندی از ارازل و اوباش و همچنین تخریب خانه هایی است که میزبان این افراد هستند. این تخریب و پاکسازی دقیقا ۶ ماه پس از شروع طرح محله دوستدار کودک در محله دروازه غاز صورت گرفت و منجر به تغییر سیاست های کلی این طرح شد.

اقدامات آتی (پیشنهاد ادامه طرح)

با توجه به حجم زیاد فعالیت های انجام شده و موفقیت های نسبی حاصل شده در این فرایند، به ویژه در مورد بسیج ذینفعان و جلب مشارکت آنان در اجرای طرح، ادامه پروژه امری اجتناب به نظر می رسد. از این رو مجریان این طرح در تلاش هستند تا با یافتن راهکارها و منابع مناسب، تا حد امکان در جهت دستیابی به اهداف طرح یعنی ایجاد محله دوستدار کودک در شهر تهران پیش بروند در حال حاضر زمینه های همکاری ذینفعان در جهت ایجاد چنین محله ای فراهم آمده است و می توان بر اساس ساختار ایجاد شده فعلی، با توجه به وضعیت موجود این محله، طرح را تا تحقق اهداف آن پیش برد.

➤ -کاندیداهای شهر دوستدار کودک در ایران

محله ۱۳ آبان در شهرداری منطقه ۲۰ تهران، جامعه زرتشتیان یزد، چالوس و نوشهر کاندیدای شهر دوستدار کودک در ایران هستند که باید بالاترین مقام دولتی در سطح تصمیم گیری، رهبران مذهبی، سیاسی و اجتماعی، نمایندگان نهادهای مدنی، دانشگاهیان، پژوهشگران و کارشناسان، پزشکان و کارکنان بهداشتی، معلمان و مربیان و خانواده ها با مشارکت یکدیگر در این راه گام بردارند

➤ -چالوس

با تکیه به نیروهای متخصص و علاقه مند، شهر دوستدار کودک در چالوس، که طرحی از یونیسف است اجرایی می شود. شهر چالوس گذرگاه خوبی به شمار می رود و دارای ارزش ها و فرصت های فرهنگی مناسب است به این سبب پیاده سازی این طرح در چالوس به تمام نقاط کشور بسط داده می شود. حمایت از کودکان با نیازهای ویژه، حمایت از کودکان در برابر آزار و سو استفاده، توجه به فضاهای بازی، توجه به رشد عاطفی کودکان، فراهم کردن بستر متناسب با نیازها، گسترش آموزش پیش دبستانی و مناسب سازی فضای شهری به نفع کودکان نیز از دیگر شاخصه های طراحی شهر دوستدار کودک در چالوس است (یوسفی، ۱۳۸۰: ۵۰).

مشاور سازمان ملل متحد در امور کودک از امتیازات این شهر به وجود آمدن فضای امنیت روانی برای خانواده ها، جذب سرمایه گذاری برای فعالیت های مربوط به خانواده ها، به وجود آمدن مشاغل جدید، جذب حمایت امور بین المللی و حمایت از کودکان، نشان دادن یک الگو و نمونه به بخش های مختلف کشور را برای تصمیم و گسترش آن برشمرد.

➤ -نمونه های جانبی دیگر در ایران

۱- در حیطه فعالیت های عملی سازمان نوسازی در مناطق فرسوده شهر تهران و در دفاتر محلی، فعالیت های آموزشی برای کودکان ترتیب داده شده است من جمله در منطقه ۱۶ تهران که در دوران عدم فعالیت اجرایی سازمان برای نوسازی، در راستای روند اعتماد سازی در میان ساکنین، انجام می پذیرد. این برنامه های آموزشی شامل کلاس های نقاشی، زبان، موسیقی و... است که متأسفانه به علت کمبود امکانات، فضا و امنیت پایین بافت در ساعات پایانی روز به صورت محدود باقی می ماند و توانایی پاسخگویی به کودکان پر تعداد ساکن در بافت را ندارد.

۲- در منطقه ۱۲ و در محله سنگلج نیز فعالیت هایی برای آموزش اسکیس به کودکان توسط اساتید دانشگاه شهید بهشتی، صورت گرفت این امر در راستای جذب مشارکت کودکان محله در روند نوسازی بوده است (سازمان نوسازی شهر تهران). لیکن از آنجایی که کودکان به درستی در جریان روند و فعالیت های انجام گرفته و هدف از انجام آن نیستند این نوع مشارکت را می توان در زمره مشارکت ظاهری به شمار آورد که نتایج مورد انتظار طراحی را فراهم نمی آورد. (خبرگزاری تابناک، یوسفی ۱۳۸۹)

جدول (۲-۳): تجربیات ایران

شهر	اهداف	ویژگی ها
اوز		سابقه و پیشینه تاریخی شهر، افزایش سطح تحصیلات دختران و زنان، علاقه مندی بخش های دولتی و خصوصی در بهبود وضع کودکان، وجود نیروهای علاقه مند برای اجرای طرح و حضور چشمگیر زنان در فعالیت های اجتماعی.
بم	تهیه مرجع طراحی در برنامه ریزی و طراحی شهر دوستاندار کودک و مدارس دوستاندار کودک، ایجاد طرح مشترک خیابان کودک، ایجاد طرح مشترک برای سالهای اولیه زندگی.	ایجاد درمانگاه، پارک، زمین بازی، فضای سایه، فضای آموزشی، راه های دوچرخه و پیاده، فضاهای سبز ایمن و در دسترس و ایجاد دبستان دوستاندار کودک.
چالوس	بسط دادن این پروژه به عنوان الگو در تمام نقاط کشور، به وجود آوردن فضای امنیت روانی برای خانواده ها، جذب سرمایه گذاری برای فعالیت های مربوط به خانواده، به وجود آمدن مشاغل جدید و جذب امکانات بین المللی در حمایت از کودکان.	حمایت از کودکان با نیازهای ویژه، حمایت از کودک در برابر آزار و سوء استفاده، توجه به فضاهای بازی، توجه به رشد عاطفی کودکان، فراهم کردن بستر موثر متناسب با نیازها، گسترش آموزش پیش از دبستان و مناسب سازی فضای شهری به نفع کودکان.
تهران	ارتقا کیفیت فضا های عمومی	استاندارد سازی مبلمان شهری، تامین فضای مناسب بازی کودکان در مجتمع های مسکونی.
	مناسب سازی محیط در زمینه حمل و نقل و ترافیک	راه های امن به مدارس، ایمن سازی پیاده روهای شهری، اتوبوس پیاده مدرسه، ایمن سازی معابر کودک، تامین فضای امن حاشیه مدارس، استفاده رایگان از وسایل حمل و نقل عمومی برای کودکان زیر ۱۲ سال.
	پرورش مهارت های کودکان در زمینه فرهنگی و اجتماعی و اجرای طرح دانش و طبیعت	ایجاد سرای کودک، گسترش خلاقیت، شکوفایی استعداد کودک، ایجاد شهرک مینیاتوری، برگزاری جشن ها و مناسبت های ملی و جهانی، توسعه خانه اسباب بازی، ایجاد مزرعه کودک.
	تشویق مشارکت های اجتماعی و مردمی	همکاری با سازمان های مردم نهاد، فرهنگ سازی، توجه به حقوق کودک در نظام شهرنشینی، شناسایی امکانات، منابع حمایت مردمی و سازماندهی کمک های مردمی.

ماخذ: نگارنده

جمع بندی

در این فصل ضمن بررسی تجربیات ایران و خارج ، کل این تجربیات در قالب جدول زیر به عنوان جمع بندی ارائه شده است.

جدول (۲-۴): جمع بندی تجربیات و پیشینه تحقیق

نمونه مورد مطالعه	کتاب، مقاله، گزارش، پژوهش	اهداف
"شهر بندیگو" در استرالیا	سازمان یونیسف	توجه به حقوق کودک
بم	سازمان یونیسف با همکاری دیگر نهادها	مشارکت کودک جهت تحقق شهر دوستاندار

کودک		
ارتقا شهر دوستدار کودک	موسسه پژوهشی کودکان دنیا (اسماعیل زاده، کواکی، ۱۳۹۰).	"شهر اوز" در استان فارس
مناسب سازی فضاهای شهری برای کودکان	آماده سازی شهر برای کودکان (شیعه، ۱۳۸۵)	تهران
مشارکت دادن مستقیم کودکان در طراحی فضاهای شهری	ایجاد شهرهای بهتر با کودکان و جوانان (دریسکل، ۱۳۸۷)	-ملبورن، لبنان، بنگالور، لهستان، آفریقای جنوبی، بوکا، ساتایانگار، وهانسبورگ
بررسی خلاقیت کودکان و عوامل محیطی مؤثر بر آن	مناسب سازی محیط برای خلاقیت کودکان (آقالطیفی، ۱۳۸۷)	-
تیبین شاخصها و عوامل ضروری یک شهردوستدار کودک	ایجاد شهردوستدار کودک (Gleeson & Niel, 2006).	-
یافتن الگوهای طراحی فضای سبز با توجه به دیدگاه کودکان	الگوهای طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک (کامل نیا و حقیر، ۱۳۸۸).	بم
ارتقا فعالیت ها جهت حضور کودکان در فضا	فعالتهای چندبخشی جهت محیط های دوستدار کودک (Smith, Thomas, 2010)	-
راهبردهایی مبتنی بر نقش درمانی عوامل منظر و چشم انداز محیطی	-افزایش سلامت کودکان (Hampshire et al, 2011).	-
بررسی فعالیت های فیزیکی کودکان در سطح محلات جهت ارتقا سلامتی آنها	-فعالتهای فیزیکی کودکان در سطح محلات شهری (Holt et al, 2009).	-
بررسی رفتار حرکت و گردش کودکان را بر اساس سبک و شیوه زندگی و وضعیت شبکه حمل و نقل	-رفتار حرکتی کودکان و حمل و نقل (Tranter & Whitelegg, 1994).	کانبرا
بررسی، کیفیت زندگی کودکان در کوئین ایسلند با تأکید بر مدیریت منطق برای جلوگیری از امراض کودکان	-کیفیت زندگی کودکان (Thomas et al, 2006).	کوئین ایسلند
بررسی، کیفیت کودکان در محیطهای شهری	کیفیت تعلق کودکان (Barnett et al, 1987).	استرالیا

ماخذ: (نگارنده)